

Omsorg i møte med de yngste barna i barnehagen

«Man må være til stede i de øyeblikkene som er der, man må ha hodet sitt og hjerte sitt på plass, for kvalitet er en ferskvare og det kan vi aldri stoppe og arbeide med»

Vilde Kongsrud Flåtten

[kandidatnummer: 2021]

Bacheloroppgave

[BHBAC3900]

Trondheim, Mai 2019

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne

HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Forord

Dette er en bacheloroppgave som er skrevet i samarbeid med Dronning Mauds Minne Høgskole innenfor valgt fordypning om de yngste barna i barnehagen. Oppgaven ble skrevet vinteren/våren 2019 og temaet som er i fokus er *Omsorg i møte med de yngste barna i barnehagen*. Dette er et tema som alltid har stått meg nær så det falt meg naturlig å skrive om det også i bacheloroppgaven min som siste finish i utdanningen min som barnehagelærer. Jeg har skaffet meg masse ny kunnskap som jeg kommer til å ta med meg videre ut i arbeidslivet.

Jeg ønsker å rette en stor takk til veilederne mine Marit Kanstad og Trude Kristiansen som har hjulpet meg gjennom denne prosessen med god veiledning og tilgjengelighet når jeg har trengt det. Jeg ønsker også å rette en takk til de to flinke barnehagelærerne som lot seg intervju, dere er dyktige og reflekterte og deres svar har gjort at jeg fikk mulighet til å ha noe å bygge oppgaven min på. Jeg vil videre takke medstudenter for støtte underveis og for drahjelp når ting har vært tungt. Og sist men ikke minst vil jeg takke min kjære samboer som har vært tålmodig og støttende under denne prosessen.

Innholdsfortegnelse

1.0	INNLEDNING	3
1.1	TEMA OG PROBLEMSTILLING.....	3
1.2	INNHold OG STRUKTUR	5
1.3	BEGREPSAVKLARING	6
2.0	TEORI	7
2.1	OMSORGSBEGREPET.....	7
2.2	OMSORGSFULLE RELASJONER	8
2.3	FYSISK OG PSYKISK OMSORG	9
2.4	TRYGGHET OG TILKNYTNING	9
2.5	GRÅT OG TRØST	10
2.7	RUTINE OG OVERGANGSSITUASJONEN.....	11
3.0	METODE	12
3.1	KVALITATIV FORSKNINGSMETODE.....	12
3.2	INTERVJU SOM INNSAMLINGSMETODE.....	13
3.3	PLANLEGGING AV DATAINNSAMLING.....	14
3.4	UTVALG AV INFORMANTER.....	14
3.5	GJENNOMFØRING AV INTERVJU.....	15
3.6	ANALYSE AV DATAMATERIALET	15
3.7	METODEKRITIKK.....	16
3.8	ETISKE RETNINGSLINJER	16
4.0	PRESENTASJON AV FUNN, TOLKNING OG DRØFTING.....	17
4.1	FORSTÅELSE AV OMSORGSBEGREPET	17
4.2	STELLESITUASJON.....	19
4.2.1	Fysisk og psykisk omsorg	19
4.3	BRINGESITUASJON	21
4.3.1	Trøst	21
4.4	FELLES.....	23
4.4.1	Trygghet.....	23
5.0	AVSLUTNING OG OPPSUMMERING.....	24
6.0	LITTERATUR	27
7.0	VEDLEGG	30
7.1	SAMTYKKESKJEMA	30
7.2	INTERVJUGUIDE	31

1.0 Innledning

Klokken nærmer seg 08.30 og det er snart klart for å samle de siste barna som er kommet for å spise frokost. I barnehagen er det en fast ansatt og en vikar. Den fast ansatte står på kjøkkenet og lager klart frokost for de siste som rekker å spise i barnehagen i dag. Ola (1,5 år) kommer inn i garderoben med sin far og i det far prøver å åpne døra inn til avdelingen begynner Ola å gråte. Ola prøver å strekke armene opp til far. Far tar gutten opp i armene og åpner døra inn til avdelingen mens gutten fortsatt gråter. Far ser seg rundt i rommet mens den faste på avdelinga sier bak kjøkkengrinda at vikaren skal gå og hente Ola. Vikaren reiser seg opp, men i det hun nærmer seg begynner Ola å vri seg mot å holde seg fast i far og gråten øker. Vikaren ser spørrende på far og prøver å strekke armene ut for å ta Ola til seg. Far overlater gutten i armene til vikaren mens han gir gutten en klem og et nuss på kinnet før han snur seg og beveger seg ut døra. Vikaren tar ut smokken og kosen til Ola og legger i hylla hans, og forteller at de ikke trenger det nå når de skal spise frokost. Ola gråter enda og vrir seg slik at vikaren setter han ned på gulvet istedenfor. Ola løper mot kjøkkenet og vikaren åpner porten for han. Ola går bort til den faste voksne som nå holder på å sette de andre barna opp i tripp-trapp stolene. Ola løfter opp armene og strekker seg mot den faste voksne på avdelinga.

Dette er en praksisfortelling skrevet av meg gjennom min observatørrolle på en småbarnsavdeling. Grunnen til at jeg velger å trekke frem denne praksisfortellingen er fordi den berørte meg, og fikk meg til å sitte igjen med spørsmål og følelser jeg ikke visste hva jeg skulle tenke om. Situasjoner og opplevelser som dette har jeg opplevd flere ganger. Hver gang har de berørt noe i meg, og de har vært med på å forme det som jeg brenner for i barnehagehverdagen.

1.1 Tema og problemstilling

Temaet i denne oppgaven er derfor *omsorg*. Siden jeg har valgt fordypning i de yngste spisser temaet seg naturlig inn på de yngste i barnehagen; *omsorg i møte med de yngste barna i barnehagen*. I følge Greve, Jansen og Solheim (Greve, 2014, s. 123) ble barnehagealder regnet fra fire til syv år når det først ble mulig å ta en utdanning for å jobbe i barnehagen. Dette viser at mye av fokuset på kunnskap om de yngste barna i barnehagen er kommet i senere år og er veldig viktig for arbeid med de yngste i barnehagen den dag i dag. Mitt valg om å fordype meg i de yngste barna kom fra et ønske om å arbeide med de yngste i barnehagen, og et ønske om å ha god nok kunnskap på dette området med tanke på at nesten alle barn mellom ett og tre år går i barnehagen i dag (Greve, 2014, s. 124). Gjennom

utdanningen, de ulike praksisene og alle de ulike opplevelsene jeg har hatt gjennom skolegangen, har *omsorg* alltid har stått meg nært, så valg av tema ble enkelt. I tillegg er det et tema som er veldig samfunnsaktuelt og har vært det en stund, så interessen om å undersøke dette har også blitt forsterket derfra.

I Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver står det at personalet i barnehagen skal ivareta både barnas fysiske behov for omsorg, som blant annet inkluderer mat, bleieskift og hvile, og i tillegg barnas psykiske behov for omsorg som innebærer blant annet trygghet og trivsel (Forskrift om rammeplan for barnehagen, 2017, s. 20). Omsorg har alltid vært en viktig del av hverdagen i barnehagen og blir nevnt i rammeplanen hele 21 ganger, men det er kun et lite avsnitt som omhandler selve omsorgsbegrepet. Gjennom senere år har ulike forskere uttrykt bekymring for at omsorgsbegrepet begynner å forsvinne i barnehagen og at det kommer i skyggen av læring, en debatt Kristin Tholin har vist spesiell interesse innenfor. Allerede tilbake i 2011 kommer det frem i en artikkel at Tholin mener at omsorg er i ferd med å bli mer og mer borte. Både på grunn av det store læringsfokuset og det faktum at omsorg er et mye brukt hverdagsord, og at innholdet i ordet ikke blir tatt like mye på alvor som andre pedagogiske begreper (Skålid, 2011). Også i 2017 er Kristin Tholin på banen og uttaler seg om omsorgsbegrepet i barnehagen, I en artikkel skrives det at viktigheten av omsorg er noe alle er enig i, men at det likevel er et ullent begrep som ikke er mye vektlagt hverken i politiske eller faglige sammenhenger, eller generelt i den hverdagslige praksisen i barnehagen (Ackermann, 2017).

Omsorg er helt grunnleggende for alt som skal skje i barnehagen. Hvis ikke omsorgen er på plass så faller man utenfor på mange andre områder, som læring og utvikling. Omsorg er et stort og vidt begrep og innenfor omsorg er det mange nøkkelord og temaer som alle er viktige i en hverdag i barnehagen. Siden det er mange små barn som går i barnehagen i dag er det nødvendig med enda mer kunnskap om hva de minste trenger (Greve, 2014, s. 124). Derfor er det også nødvendig at dette trekkes inn i utdanningen og at det blir satt mer søkelys på det enn hva det er fra før av. For de minste barna er omsorgsbehovet større og sterkere enn hos de litt eldre, og man må til å utøve det på en annen måte og i andre settinger. Det er viktig med riktig og god kunnskap. Min måte å se omsorg på er som en grunnmur, som nederste del av pyramiden.

Ut fra egne opplevelser og refleksjoner, faglig kunnskap og debatten «om omsorg har nok fokus i barnehagen», har jeg kommet frem til følgende problemstilling:

Hva legger personalet i begrepet *omsorg* og hvordan arbeider de med dette gjennom barnehagens rutinesituasjoner?

Problemstillingen kan anses som vid, men med bakgrunn i blant annet praksisfortellingen innledningsvis og andre opplevelser gjennom min tid i barnehagen, valgte jeg å spisse inn problemstillingen til to valgte rutinesituasjoner; stell og bringesituasjon. Dette fordi ulike rutinesituasjoner/overgangssituasjoner i barnehagen kan være ekstra sårbare og mitt ønske ble derfor å ha fokus på dette. Jeg vil også presisere at problemstillingen retter seg mot hverdagen generelt, og ikke til noen spesifikke perioder som for eksempel tilvenning av nye barn eller lignende. Jeg vil også presisere at når det står personalet, så har jeg ikke intervjuet hele personalet på en avdeling, men en barnehagelærer som snakker om det pedagogiske arbeidet rundt omsorg og rutinesituasjoner som også omfatter resterende personalet. Og til slutt vil jeg påpeke at det er de yngste barna problemstillingen retter seg mot, selv om ikke det står presisert i selve problemstillingen. Forhåpentligvis kan det jeg tilegner meg av ny kunnskap gjennom denne oppgaven gjøre meg til en bedre barnehagelærer når jeg kommer ut i yrket, og gi meg mer forståelse for hva det vil si å arbeide for barnets beste.

1.2 Innhold og struktur

Denne oppgaven består av fem ulike kapitler som tar for seg fem ulike områder som til sammen utgjør en helhet; Innledning, Teori, Metode, Presentasjon av funn, tolkning og drøfting og til slutt en avslutning og oppsummering.

I innledningen tar jeg for meg temaet for oppgaven, gir en forklaring på valg av tema og forklarer problemstilling. Videre sier jeg noe om hvordan oppgaven er strukturert og bygget opp, til slutt avklares noen sentrale begreper. I teorikapitlet kommer den teorien oppgaven er forankret på, som jeg senere skal se i lys av funn og drøfting. Her vil jeg ta for meg ulike perspektiver og ulike temaer innenfor valgt tema *omsorg i møte med de yngste barna i barnehagen*. Deretter kommer et metodekapittel. I metodekapitlet kommer jeg også til å ta for meg ulike temaer innenfor metode som skal gi informasjon om valg og begrunnelse av metode, gjennomføring av metode, metodekritikk og lignende. Etter kapitlet om metode kommer et kapittel om presentasjon av funn, tolkning og drøfting. Her har jeg valgt og slå sammen presentasjon av funn og drøfting, slik at man får et helhetsinntrykk av funnene og det jeg forklarer. Gjennom dette kapitlet skal jeg trekke linjer tilbake til det jeg har skrevet tidligere i teoridelen. Avslutningsvis kommer det et kapittel med en avslutningen og oppsummering på oppgaven. Jeg har valgt å dele oppgaven inn i overskrifter og

underoverskrifter, slik at det blir lettere for leserne å ha oversikt over de ulike delene og temaene.

1.3 Begrepsavklaring

Når jeg bruker begreper som «de minste» eller «de yngste» i barnehagen så sikter jeg til de som er fra alderen ett til tre år, og med «de største» eller «de eldste» mener jeg de som er fra fire til seks år.

Begrepet «behov» er også noe som går igjen i teksten, og med dette så mener jeg «noe noen trenger». Det kan være fysiske behov som nødvendighet av mat, drikke, gå på do og lignende, og psykiske behov som trøst, være sammen med andre, oppmerksomhet. Noen behov er livsviktige på en annen måte enn andre.

Når jeg skriver «personalet» i barnehagen, så mener jeg altså de som arbeider på samme avdeling som barnehagelæreren jeg har snakket med. Hvis det omhandler for eksempel alle ansatte i barnehagen, så presiseres det eventuelt nærmere i teksten.

2.0 Teori

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for den teoretiske delen av oppgaven. Dette legger grunnlaget for drøftingen som kommer senere. Når jeg var i prosessen med å finne teori søkte jeg etter forfattere, teoretikere og forskere som har noe å si om det temaet jeg har valgt å undersøke. Jeg har valgt å bruke teori både fra ulike fagbøker, fra forskningsartikler og avhandlinger, dette for å få en variasjon. Det er viktig å ha et teoretisk grunnlag for oppgaven, noe Bergsland og Jæger viser til (Bergsland & Jæger, 2014, s. 57). Jeg kommer til å bruke noe litteratur fra utdanningen, men også mye selvvalgt. Jeg kommer til å presentere ulike perspektiver på omsorg og andre elementer som inngår i dette begrepet, som blant annet trygghet og tilknytning og gråt og trøst.

Jeg bygger oppgaven på teori fra ulike forfattere, hvor noen sentrale forfattere vil være Kristin Tholin og May Britt Drugli. Jeg vil også bruke teori fra andre forfattere og teoretikere, i tillegg til styringsdokument som barnehagen bygger på.

2.1 Omsorgsbegrepet

Omsorg i seg selv kan være et vanskelig begrep å forklare og få tak på. Omsorg er ikke en spesifikk situasjon, men hva som legges i situasjonen (Tholin, 2013, s. 18). Alle mennesker har behov for omsorg, og da spesielt de minste barna i barnehagen. Omsorg kommer til uttrykk på mange ulike måter og kommer til uttrykk ulikt mellom forskjellige mennesker. «Barnehageloven skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling» (Barnehageloven, 2010, §1). Barnehageansatte er lovpålagt gjennom barnehageloven og videre gjennom rammeplanen at barnets behov for omsorg skal ivaretas. Videre i Rammeplanen står det at barnehagen skal legge til rette for omsorgsfulle relasjoner, og at barna skal oppleve å bli sett, respekter og forstått (2017, s. 19).

Tholin viser til en forskjell i naturlig omsorg og etisk omsorg. Naturlig omsorg er det som skjer mellom for eksempel familie som mor og barn, som kommer naturlig fordi man står hverandre nær. Etisk omsorg er den omsorgen man utøver i en profesjonell situasjon som for eksempel som ansatt i barnehagen. Etisk omsorg gis når mennesker ikke er knyttet til hverandre gjennom følelsesmessige bånd, men der det etiske fordrer det (2013, s. 23). Denne omsorgen er det viktig som yrkesutøver å ha kunnskap og kompetanse innenfor (2013, s. 25). Tholin støtter seg til Nodding sin teori innenfor dette feltet. Hun påpeker at man gir naturlig omsorg i en barnehagesammenheng også, fordi den er spontan og ekte men med andre

kvaliteter enn med familien, og at de fleste knytter bånd til barna i barnehagen (Nodding sitert i Tholin, 2003, s. 64).

Det er flere som har omtalt omsorgsbegrepet og prøvd å gi en beskrivelse av hva det innebærer. Blant annet Ole Fredrik Lillemyr. Han beskriver at omsorg omfatter at man viser barnet respekt, gir barnet støtte, viser forståelse. Dette innebærer både psykiske og fysiske behov. Andre elementer Lillemyr trekker frem er at man må vise at man bryr seg og er interessert i barnet. I tillegg er varme og nærhet knyttet opp mot omsorgsbegrepet. Dette er elementer som er med på å skape trygghet og trivsel i barnehagen, som også er viktige elementer innenfor omsorgsbegrepet. Han påpeker også at små barn har ekstra behov for omsorg (Lillemyr, 2013 s. 130).

2.2 Omsorgsfulle relasjoner

Noe som ligger veldig nært opp mot omsorg er begrepet omsorgsfulle relasjoner. Dette har May Britt Drugli tatt for seg i et kapittel i boka *Liten i barnehagen*. Hun forklarer at samspill med de voksne i barnehagen er det viktigste for de minste barna, og at dette er det som definerer barnehagekvalitet for de aller minste (Drugli, 2017, s. 143). Dette vil si at voksenrollen for å forme omsorgsfulle relasjoner med de minste er utrolig viktig, og de voksne må mestre og gå inn i nære relasjoner med barna i barnehagen. Det er viktig at de ansatte responderer deres uttrykk, ønsker og behov på en hensiktsmessig måte, og det er viktig for de minste at de føler seg sett, ivaretatt og forstått. Nærhet og varme er nøkkelford i arbeid med de minste i barnehagen (Drugli, 2017, s. 143). Barnet trenger å få en opplevelse av omsorg, og da må den voksne møte barnet med innlevelse og åpenhet, lytte til barnet, snakke, spørre og bekrefte. På denne måten vil barnet også få en mulighet til å medvirke i samspillet som er mellom den voksne og barnet. For at det skal kunne kalles en relasjon må det være gjensidig kommunikasjon mellom den voksne og barnet over tid. Her skapes det forventninger til hverandre etter hvert som man lærer hverandre å kjenne. Barnet lærer seg hvordan den voksne reagerer på sine uttrykk og behov (Drugli, 2017, s. 143).

Drugli beskriver at for å skape en god relasjon til barnet er man nødt til å respektere, vise tillit, anerkjenne og gi barnets anerkjennelse og bekreftelse, støtte barnet i sine utforskninger og initiativ, vise forståelse, empati og være tålmodig (2017, s. 144). Drugli trekker også frem at det er viktig for de aller minste og ha en voksen samspillspartner med seg gjennom ulike situasjoner som oppstår i løpet av dagen, fordi de minste barna er relasjonelle i sin fungering (2017, s. 144).

2.3 Fysisk og psykisk omsorg

Personalet skal ivareta barnas behov for fysisk omsorg, inkludert behov for ro og hvile» (Rammeplanen, 2017, s. 20). Videre står det at personalet skal legge til rette for at barna trives i barnehagen, opplever trygghet og tilhørighet, blir møtt med omsorg, varme og interesse (2017, s. 20). Dette vil si at man i hovedsak kan skille mellom fysisk og psykisk omsorg. Berit Bar skriver i en artikkel *Å se barnet som subjekt* at omsorg kan innbefatte både fysisk og psykisk omsorg. Videre forklarer hun at fysisk omsorg er det rent fysiske man gjennomfører, som for eksempel å skifte bleie, gi barnet mat og drikke og lignende. Psykisk omsorg forklarer hun som psykisk-mental og er mer knyttet opp mot følelsesmessige aspekter ved omsorgen. Bae mener at begge omsorgstypene er viktige for barna i barnehagen (Bae 2007). Å se barnet som subjekt handler om å møte barna på begge disse punktene. Det handler om å se, lese og forstå barnet og hva barnet trenger. En er nødt til å ha egenskapen til å tolke barnets fysiske behov for omsorg så vel som barnets psykiske behov for omsorg (Bae 2007).

2.4 Trygghet og tilknytning

Abrahamsen viser til teoretikeren John Bowlby i sitt kapittel om trygghet og tilknytning i boka *Småbarnspedagogikk*. Bowlby definerer tilknytning som et emosjonelt bånd som knytter barnet til sine omsorgspersoner over sted og tid (Abrahamsen, 2013, s. 78). Trygghet og tilknytning er viktig i barnets første del av livet, og de første tilknytningsrelasjonene barnet skaper er som regel med foreldrene. Når barnet begynner i barnehage, vil barnet også knytte bånd og skape tilknytning til de ansatte som også vil være viktig for barnet (Broberg, Hagström & Broberg, 2014, s. 238). Hverken de ansatte i barnehagen eller foreldre trenger og være perfekte for å bli godtatt, men man må møte barnas behov for trygghet, nysgjerrighet, lek og læring (Broberg, Hagström & Broberg, 2014, s. 238). De understreker videre at den voksne må være forutsigbar og sensitiv, vise barnet at man er i stand til å hjelpe og møte barnet på barnets følelser, samtidig som pedagogen må oppmuntre barnet til å utforske andre aspekter ved barnehagen (2014, s. 239). Brandtzæg, Smith og Torsteinson vektlegger at når et barn opplever trygg tilknytning i barnehagen har personalet oppnådd å være en trygg base for barnet under lek og utforskning og en trygg havn når barnet opplever vanskelige følelser. Dette vil være enda viktigere for de aller minste barna i barnehagen (Brandtzæg, Smith og Torsteinson, 2011, s. 277-278). Noe av det som kjennetegner en person som regnes som en «trygg base» vil være det å ha en følelsesmessig beredskap ovenfor et barn. At den voksne er der for barnet, men i barnets tempo, avventer barnets egne behov for trygghet og bekreftelse

ved å hele tiden følge med. Man har barnet i øyekroken hele tiden og leser barnets ulike sinnsstemming (Abrahamsen, 2013, s. 80).

Bowley beskriver noe som kalles for tilknytningsatferd. Tilknytningsatferd vil si at barnet reagerer med en type atferd i situasjoner hvor barnet føler seg utrygg eller ubeskyttet om omsorgspersoner ikke er tilgjengelig, om de får vondt, er syke, trøtte eller blir redd. Slike situasjoner kan utløse gråt, at barnet søker blikk-kontakt, at barnet strekker armene opp eller følger etter omsorgspersonen. Dette vil i de fleste tilfeller avta når barnet får fysisk nærhet av omsorgspersonen barnet søker (Bowley sitert i Abrahamsen, 2013, s. 79, 80). Drugli trekker frem at i slike situasjoner vil ikke barnet lenger være i stand til å utforske eller leke, men kun ha behov for omsorgspersonen som en trygg havn og få trøst hos (2017, s. 44).

2.5 Gråt og trøst

Else Foss beskriver gråt som noe som oppstår og blir uttrykt i situasjoner hvor man har det følelsesmessig vondt og vanskelig, og at disse erfaringene setter seg i kroppen. Hun forklarer at gråt gir uttrykk for hvordan vi har det og kan gi uttrykk for følelser som fortvilelse, sorg, oppgitthet, håpløshet o.l., men at vi også kan gråte av glede (Foss, 2009, s. 159). Else beskriver også at gråt bærer frem et ønske om omsorg, og et ønske om å bli møtt av noen andre som er villig til å gå inn i en relasjon for å lindre gråten (2009, s. 160). Gråt vil derfor ha en nær sammenheng med trøst, og disse elementene vil også være viktige i forhold til omsorgsutøvelse. I forhold til barn vil gråt være barnets måte å fortelle en omsorgsbetrodd hvordan en har det, og det er viktig at det får stor respekt (2009, s. 161).

Nina Rossholt har skrevet en artikkel om *gråtens mange ansikter* i retningen de yngste barna i barnehagen. Hun legger frem at barnegråt rommer mer enn hva ord kan uttrykke, og at det legger et grunnlag for menneskelig nærhet, som vil igjen si at gråt setter i gang et møte mellom barnet og den voksne hvor man toner seg inn på hverandre (Rossholt, 2010, s. 104-105). Rossholt legger vekt på den voksnes kropp i møte med barnets kropp når hun analyserer gråt i denne artikkelen og hvordan det legger grunnlaget for trøst. Hun beskriver at gjennom den voksnes inntoning på barnets gråt vil barnet få en opplevelse av å bli sett, hørt og ivaretatt. Den voksne gjør dette gjennom kroppen og de verbale tonene som er en innebygd omsorgspraksis for å møte hvert enkeltes barns gråt (2010, s. 105-106).

Trine Klette har skrevet en avhandling i forbindelse med trøst og har et kapittel i boka *Til barnets beste* viet til undersøkelsen. Klette beskriver at forutsetningene for å kunne trøste et barn vil basere seg på den voksnes evne til å oppfatte barnets behov for trøst og signaler. Det

vil være viktig for den voksne å anerkjenne barnet og sette seg inn i barnets situasjon og følelser (Klette, 2013, s. 28-29).

Trøst vil også ha en funksjon. Ved å la barnet ha sine følelser og få lov til å føle ut disse, vil barnet også raskere komme tilbake til det utforskende samspillet i motsetning til hvis barnet ikke blir møtt på en trøstende og omsorgsfull måte av de voksne (Klette, 2013, s. 29).

2.7 Rutine og overgangssituasjonen

Alt som er nevnt ovenfor vil bli sett i lys av rutinesituasjonene som preger hverdagen i en barnehage. Synnøve Haugen skriver at rutinesituasjoner ofte ble sett på som viktige for å dekke barnets fysiske behov som stell, mat og hvile, men at innholdet i disse situasjonene ikke ble tenkt så mye over. Rutinesituasjoner var ofte noe man måtte gjennom, og som man brukte mer tid på enn ønsket i løpet av en dag i barnehagen (Haugen, 1998, s. 105). Drugli trekker frem at innholdet i barnehagens rutinesituasjoner bør være preget av god kvalitet, og her kommer de ansattes rolle inn i bildet (Drugli, 2017, s. 166). Drugli legger også vekt på viktigheten av god kvalitet og gode rutiner i en bringesituasjon slik at både foreldre og barn føler seg ivaretatt og trygg (2017, s. 117). En annen viktig faktor Drugli trekker frem er at det er mange som har tendens til å ty til avledningsstrategier når et barn blir lei seg i slike situasjoner, noe man ikke bør gjøre før barnet har roet seg ned og blitt anerkjent på sin opplevelse og følelser (2017, s. 116).

De minste barna har verbalt språk i ulik grad og er derfor veldig kroppslige av seg. Noe som også betyr at det er gjennom deres kroppslige stil de deltar i ulike situasjoner og former dem. Dette skjer i alle situasjoner i barnehagen som frileken, den voksenstyrte leken og i barnehagens rutinesituasjoner (Nome, 2018, s. 531).

3.0 Metode

I dette kapittelet vil jeg begrunne valg av forskningsmetode for å belyse problemstillingen og metode for datainnsamling. Jeg vil forklare hvordan jeg har brukt metode som redskap og hvordan jeg har analysert data. Jeg vil også si noe om etiske retningslinjer og metodekritikk avslutningsvis i kapittelet.

En sosiolog ved navn Vilhelm Aubert har beskrevet at «En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og kommer frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener formålet hører til med arsenalet av metoder.» (Aubert sitert i Dalland, 2017, s. 50).

Metode er vårt redskap når vi skal ut og undersøke noe. Man bruker metode som hjelpemiddel for å innhente data, som vil si den informasjonen man trenger for å belyse og besvare spørsmålet eller problemstillingen. Dette gjør igjen at man sitter igjen med ny og bredere kunnskap om temaet. Det er ulike metoder som egner seg til ulike spørsmål eller problemstillinger, og dette tar man stilling til når man har funnet ut hva man skal undersøke. Dalland trekker frem at man velger en bestemt metode fordi man mener at det er denne metoden som egner seg best til å belyse den problemstillingen eller det spørsmålet man har stilt på en best mulig måte. (2017, 51-52).

3.1 Kvalitativ forskningsmetode

Som nevnt innledningsvis velger man metode etter at man har bestemt seg for hva man ønsker å undersøke. Det første steget jeg gjorde i denne prosessen var å finne ut av hvilket tema jeg ønsket å ha fokus på, og ut i fra det konstruere en mer spesifikk problemstilling. Når man velger metode er det viktig at man har gjort seg en del refleksjoner. Dette innebærer at man tar ulike elementer i betraktning. Jeg tenkte nøye gjennom omfanget av oppgaven, hva som er den ideelle fremgangsmåten å gjøre det på og hva som var den mest praktiske (Dalland, 2017, s. 54). Når jeg skulle velge metode var jeg nødt til å ta i betraktning hvor mye data jeg trengte for å svare på oppgaven og hva som ble for mye å håndtere i forhold til oppgavens omfang og tidsperspektiv. Dette er noe som har vært med på å sette realistiske grenser i forhold til valg av metode for min del.

Det er to hovedretningen innenfor forskningsmetode man ofte bruker, disse er kvantitativ forskningsmetode og kvalitativ forskningsmetode. Thagaard beskriver forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder med at kvantitative metoder legger mer vekt på antall og utbredelse, mens kvalitativ metode går mer i dybden, og legger vekt på betydning. (Thagaard,

2013, s. 17). Problemstillingen jeg ønsker å finne svar på gjennom denne studien er: **Hva legger personalet i begrepet omsorg og hvordan arbeider de med dette gjennom barnehagens rutinesituasjoner?** Ut fra denne problemstillingen har jeg valgt en kvalitativ forskningsmetode for å undersøke nærmere. I følge Denzin & Lincoln (sitert i Thagaard, 2013, s. 17) innebærer kvalitativ å fremheve prosesser og mening som ikke kan måles i kvantitet og frekvenser. Kvalitative undersøkelser kjennetegnes ved få enheter og relativt mange variabler, og brukes ved i case-studier som er avgrenset i tid og rom, og der man ønsker å gå i dybden og forklare et avgrenset fenomen. Jeg har valgt en kvalitativ metode da jeg gjennom veiledning og egne refleksjoner kom frem til at det var den metoden som egnet seg best for å svare på problemstillingen, også ut fra omfanget på oppgaven og tidsperspektivet. Jeg ønsket også å få dybde i datamaterialet jeg satt igjen med, og få gode, personlige refleksjoner og erfaringer. Dette lar seg best gjøre gjennom en kvalitativ undersøkelse.

3.2 Intervju som innsamlingsmetode

Når man har funnet ut av hvilken metode man ønsker å anvende må man igjen velge hvilken innsamlingsmetode som er mest relevant for undersøkelsen. Her må man ta overveielser over ulike punkter som kan være avgjørende for oppgaven, og finne en innsamlingsmetode som gir best resultat og data i forhold til problemstillingen som er satt. Innsamlingsmetoden jeg har valgt å bruke er kvalitativt forskningsintervju. Jeg har intervjuet to barnehagelærere fra to ulike barnehager for å få bredere svar og forståelse. Formålet med å gjennomføre et kvalitativt forskningsintervju er å få tak på informantens egne beskrivelser av den situasjonen han eller hun er i (Dalland, 2017, s. 65). Grunnen til at jeg valgte å gjennomføre intervju er for å få en dypere samtale med informantene og hente ut mest mulig kunnskap om noen få konkrete temaer, og å få høre tanker, refleksjon, erfaring og meninger. Problemstillingen legger også føringer ved at jeg ønsker å undersøke hva personalet i barnehagen konkret legger i begrepet omsorg, og dette hadde jeg ikke fått til gjennom for eksempel observasjon.

Bergsland og Jæger viser til at ved at man bruker ulike innsamlingsmetoder til samme oppgave så øker man troverdigheten på datamaterialet og oppgaven i sin helhet, dette er kalt innsamlingsmetodetriangulering (2014, 69). Jeg vurderte å bruke både observasjon og intervju for å få en større forståelse og et bredere blikk. Jeg hadde da fått en sammenligning mellom det som blir sagt i intervjuet og det som vises gjennom observasjoner, men valgte å forholde meg til bare dybdeintervju da tidsrammen og oppgavens omfang satt begrensninger.

3.3 Planlegging av datainnsamling

Når jeg hadde bestemt meg for at jeg skulle gjennomføre intervju som innsamlingsmetode skulle jeg begynne å planlegge hvordan intervjuet skulle foregå. Løkken og Søbstad viser til flere ulike intervju, både indirekte, direkte, ustrukturerte og strukturert intervju (Løkken og Søbstad, 2013, s. 106). I forhold til min oppgave var det viktig at jeg tok et valg som passet min oppgave og forskningsundersøkelse. Jeg valgte å gjennomføre direkte personlige intervjuer med informantene mine, som Løkken og Søbstad også trekker frem som vanlige i forskningssammenhenger som dette (2013, s. 106). Det var viktig for meg at spørsmålene jeg stilte hadde nær sammenheng med problemstillingen jeg hadde satt slik at jeg satt igjen med et datamateriale som gav meg svar på det jeg ønsket å undersøke. Intervjuguiden består av temaoverskrifter med underspørsmål og stikkord, som jeg jobbet med alene og i samarbeid med veilederne mine på skolen (Se vedlegg 7.2).

Bergsland og Jæger viser til at man ønsker å få svar på hva, hvordan og hvorfor når man gjør en undersøkelse (2014, s. 70), noe jeg prøvde å basere spørsmålene mine på for å få mest mulig utfyllende svar. Jeg ønsket å få tak på hva informantene mente, tenkte og hadde erfart og et delvis strukturert intervju var derfor det som egnet seg best. «Denne typen intervju kan best beskrives som en samtale mellom forskeren og informanten, men der gangen i samtalen er styrt av forskeren.» (Bergsland og Jæger, 2014, s. 71). Min intervjuguide ble satt opp slik at jeg hadde spørsmål jeg ønsket svar på som ble ledet av meg, men med en god flyt i samtalen og mulighet for å få reflektere fritt. Jeg tok også et valg om at jeg ikke ønsket at informantene skulle få intervjuguiden på forhånd, fordi jeg ønsket å få tanker og meninger som informanten reflekterte over i øyeblikket og ikke som var det nødvendigvis mest faglige korrekte. Informantene fikk kun vite tema på forhånd.

3.4 Utvalg av informanter

Når jeg skulle velge ut informanter var det viktig å tenke gjennom hvilken informasjon jeg ønsket å få, og hvor mange informanter jeg trenger for å få tilstrekkelig med informasjon. Dalland beskriver at antallet intervjupersoner ikke kan være for stort, da det kvalitative intervjuet går mer i dybden (2017, s. 76). I forhold til problemstillingen min og oppgavens omfang valgte jeg å gjennomføre to dybdeintervju, noe jeg kom frem til i samråd med mine to veiledere. Man kan få gode samtaler med både en, to og tre informanter som kan gi tilstrekkelig med stoff til undersøkelsen (Dalland, 2017, s. 76). Når jeg skulle velge informanter gjorde jeg et strategisk valg, ved at jeg valgte personer som har erfaringer og kunnskaper om det jeg ønsker å vite noe om (Dalland, 2017, 74). Dette gjorde jeg fordi jeg

ønsket å snakke med noen av samme bakgrunn, men fra forskjellige barnehager slik at jeg kunne få en bredere forståelse, men av mennesker med samme faglige bakgrunn. Jeg tok kontakt med barnehager som jeg har vært i praksis hos tidligere, da det er ingenting i veien med å velge informanter ut i fra bekjentskap (Dalland, 2017, s. 75). Jeg valgte likevel praksisbarnehager fra de to første årene kontra det siste for å få en viss avstand.

3.5 Gjennomføring av intervju

Intervjuet begynte med at informanten fikk informasjonsskrivet, leste gjennom og skrev under på samtykkeskjema. Dette er et krav fra Norsk senter for forskningsdata (NSD) og inneholder informasjon om at undersøkelsen er frivillig, slik at informanten kan trekke seg om ønsket (Dalland, 2017, s. 240). Videre gikk vi gjennom tema og problemstilling, så forklarte jeg litt rent praktisk rundt oppgaven, hvor lang tid det tok og lignende. Deretter begynte jeg på første tema jeg hadde på intervjuguiden, som var en ren informasjonsdel (Se vedlegg 7.2). Under første intervju hadde jeg med meg en sekretær som skrev for meg, men det var ikke mulig på andre intervju så da skrev jeg notater selv. Samtalen varte i ca. en time og vi hadde god flyt hele veien. Vi hoppet litt frem og tilbake på spørsmål, og hvis jeg fikk svar på et annet spørsmål jeg hadde tenkt til å spørre om senere, så skrev jeg det under det punktet og fortsatte med oppfølgingsspørsmål på dette temaet. Jeg sørget hele tiden for at jeg fikk svar på de temaene og spørsmålene jeg trengte. Det var viktig for meg at informantene svarte det de selv tenkte var riktig og ikke det som var det mest korrekte svaret, og at jeg spilte på deres initiativer og utsagn (Dalland, 2017, s. 83).

3.6 Analyse av datamaterialet

Som nevnt i kapittelet ovenfor tok jeg ikke lydopptak av intervjuene, men transkriberte dem fortløpende under intervjuene. På første intervjuet var det med en sekretær, og på det andre skrev jeg selv. Når jeg var ferdig med intervjuene, satte jeg meg ned og renskrev, i forhold til skrivefeil og praktiske feil gjort av meg som forsker under intervjuene. Jeg satt igjen med mye råstoff så jeg måtte komprimere og prøve å hente viktige elementer ut fra intervjuene.

Analysen hjalp meg til å finne ut hva intervjuet forteller, her søker jeg meningen i det jeg har fått av datamaterialet (Dalland, 2017, s. 87). Jeg analyserte intervjuene mine i lys av Thagaard som snakker om koding og klassifisering, hvor koding går ut på at man prøver å hente ut meningsinnholdet i teksten ved å understreke og fremheve begreper og skrive notater underveis med tanker. Videre klassifiserte jeg funnene, hvor samme tema havnet i samme kategori. Disse kategoriene gjenspeiler viktige og sentrale begreper og elementer i datamaterialet (Thagaard, 2013, s. 160).

3.7 Metodekritikk

Begrepene reliabilitet og validitet viser til om undersøkelsen er utført på en pålitelig og nøyaktig måte, og hvor godt det datamateriale vi har hentet inn samsvarer med det vi ønsker å undersøke (Thagaard, 2014, s. 201). Gjennom denne prosessen har jeg hatt fokus på at oppgavens innhold skal være troverdig ved å ha en åpen dialog med informantene og gi rom for at de kan gi beskjed om at de ikke forstår spørsmålet eller om jeg kan gjenta spørsmålet. Eller gjennom å ofte stille bekreftelsesspørsmål på det jeg har fått til svar for å dobbeltsjekke at jeg har skrevet ned riktig og har forstått det informanten sier på riktig måte. Disse tiltakene er med på å unngå misforståelser eller mistolkninger under selve intervjuet. Med tanke på at intervjuene ble skrevet fortløpende så var det viktig for meg å bruke god tid, ta pauser og be informanten om å gjenta seg selv når jeg opplevde at det var nødvendig, for å være sikker på at jeg hørte riktig og fikk skrevet ned så ordrett som mulig. Det var viktig for meg at det ikke var noen feilkilder i selve kommunikasjonsprosessen mellom meg og informanten, så tiltakene ovenfor gjorde at jeg slapp å stille meg spørsmål om jeg hørte riktig eller fikk skrevet ned riktig (Dalland, 2017, s. 60). Jeg har gjennomført en kvalitativ undersøkelse så validiteten vil være mindre enn med en kvantitativ undersøkelse. Validiteten handler om hvor relevant dataene representerer det jeg skal undersøke og hvor vidt det kan støttes av annen forskning (Bergsland og Jæger, 2014, s. 80). For å styrke validiteten på oppgaven har jeg jobbet godt med intervjuguiden for å sikre at jeg stiller spørsmål som er relevante, og jobbet mye med og finne rikelig og troverdig teori som skal trekke tydelig linjer mellom de to delene av oppgaven.

3.8 Etiske retningslinjer

Når jeg skulle ut og gjøre undersøkelser var det en del etiske retningslinjer jeg måtte tenke igjennom, dette går i hovedsak ut på behandling av personopplysninger (Bergsland og Jæger, 2014, s. 83). For å sørge for at personvernsopplysningene om informantene var godt ivaretatt utarbeidet jeg et informasjonsskriv og et samtykkeskjema (Se vedlegg 7.1). Dette innebærer at informanten får viktig og nødvendig informasjon om oppgaven, hvordan man oppbevarer datamaterialet, anonymisering og at det til enhver tid er lov til å trekke seg fra oppgaven (Bergsland og Jæger, 2014, s. 83). Dette var viktig for meg og brukte god tid på denne prosessen både før og under intervjuet. Jeg gav tydelig beskjed om at alt av materialer blir slettet når oppgaven er ferdigstilt og alt anonymiseres og ingen som leser oppgaven vil gjenkjenne informanten.

4.0 Presentasjon av funn, tolkning og drøfting

«Man må være til stede i de øyeblikkene som er der, man må ha hodet sitt og hjerte sitt på plass, for kvalitet er en ferskvare og det kan vi aldri stoppe og arbeide med».

I dette kapitlet kommer jeg til å gi en oppsummering av funnene jeg innhentet gjennom de to intervjuene jeg hadde med informantene mine, i tillegg tolker og drøfter jeg funnene i lys av valgt teori fra teorikapitlet (Dalland, 2017, s. 228). Jeg har valgt å slå disse to kapitlene sammen da jeg opplever det som mer ryddig og mindre gjentakelser. På denne måten vil man få funnene direkte satt sammen med egne erfaringer og teori.

Som forklart i kapittel 3.6 gikk jeg gjennom en analyse av datamaterialet hvor jeg kodet, klassifiserte og kategoriserte innholdet i intervjuene mine ut i fra hva jeg trengte i forhold til problemstillingen. I løpet av denne prosessen måtte jeg også kutte ut en god del interessant informasjon, da bacheloroppgaven skal være av et visst omfang, og jeg må velge å ta med det aller viktigste. Jeg kommer innledningsvis i hvert delkapittel til å presentere hva besvarelsen fra informantene dreier seg om gjennom enten en forklaring eller en gjengivelse av et gitt spørsmål. Når jeg presenterer funnene vil jeg også variere mellom bruk av tekst og direkte sitat fra intervjuene for å få en variasjon i materialet som blir presentert. Temaene som er presentert i dette kapitlet er valgt ut gjennom analyse av materialet og er temaer som mine informanter har trukket frem i sine besvarelser som kan fortelle meg noe om problemstillingen **Hva legger personalet i begrepet omsorg og hvordan arbeider de med dette gjennom barnehagens rutinesituasjoner?**

Under intervjuene ble det i begynnelsen stilt noen praktiske spørsmål, hvor det kommer frem at begge mine informanter arbeider på småbarn med de minste barna samt at begge er pedagogiske ledere med lang erfaring fra barnehagefeltet. Intervjuguiden ligger som vedlegg 7.2, her kan dere se de ulike spørsmålene jeg stilte og strukturen på intervjuet. Jeg kommer til å bruke betegnelsene «informant 1» og «informant 2» i løpet av teksten. Alle direkte sitat fra informantene kommer til å stå i innrykk med kursiv.

4.1 Forståelse av omsorgsbegrepet

Informantene fikk spørsmål om hva de syntes var viktig i forbindelse med omsorgsbegrepet. Begge trakk frem at å se hele barnet og hvert enkelt barn som essensielt viktig. En annen ting de også trakk frem var viktigheten av å lese barnets signaler. Informant 1 forklarte det på denne måten:

Mine tanker er å se hvert enkelt barn, vis at du bryr deg, vis at de er viktige, og møt barnet med respekt. Det er viktig å tolke signalene deres, de har ofte ikke språk. Vi må lese barnet og se på kroppsspråket deres og hva de signalerer til oss i ulike situasjoner i løpet av dagen.

Mens informant 2 beskrev det slik:

Omsorg handler om å se hele barnet, kan lese barnets signaler og ha forståelse til å kunne tolke dem mest mulig rett. Det handler om å skape en varme og nærhet mellom deg og barnet.

Slik jeg tolker det trekker de frem dette i forbindelse med at de arbeider med de minste barna, og det er de vi har fokus på gjennom intervjuet. Jeg tolker det også i denne retningen fordi informant 1 tok opp at barnet kanskje ikke har språk, og det vil da være viktig og lese barnets kroppsspråk, noe man kanskje ikke hadde tenkt på i like stor grad med eldre barn. Dette kan vi se i lys av barnehageloven hvor det står at barnehagen skal ivareta barnas behov for omsorg (2016, §1), samt rammeplanen hvor det står at alle barn har rett til å bli respektert, sett og forstått, og at barnehagen skal legge til rette for omsorgsfulle relasjoner (2017, s. 19). Drugli beskriver også i sin teori om omsorgsfulle relasjoner at det er viktig at de minste føler seg sett, ivaretatt og forstått (2017, s. 143). Ut i fra egne erfaringer opplever jeg dette som et viktig aspekt ved omsorg i møte med de yngste barna i barnehagen. De minste har i hovedsak lite verbalt språk og vil derfor være veldig kroppslige av seg (Nome, 2018, s. 531). Som vil si at det å lese barnets signaler vil være ekstra viktig. Dette kan også by på utfordringer akkurat fordi barnet ikke har språk, det er ikke alltid det er like lett å gjennomføre i praksis. Det er mange barn som trenger de voksne, og det vil derfor kunne være vanskelig å se hvert enkelt barn og se hele barnet til enhver tid. Lillemyr legger også vekt på at omsorg innebærer å vise barnet respekt, være en støtte og vise forståelse. I tillegg trekker han frem at omsorg handler om å vise at man bryr seg og er interessert i barnet, samt være varme voksne som skaper nærhet (2013, s. 130). Dette gjenspeiles av informantene og anses som viktig i møte med de yngste barna i barnehagen, da dette er en forutsetning for å trygghet og trivsel i barnehagen (Lillemyr, 2013, s. 130).

Informant 2 beskriver flere interessante sider av omsorg, og nevner blant annet at omsorg handler om og vise at man bryr seg om barnet, møte barnet med forståelse, i tillegg til kjærlighet. Vise glede og entusiasme, være oppmerksom. Men i tillegg til disse tingene trakk hun frem viktigheten av å stimulere til utforskning, gi næring til nye skritt og støtte opp under

barnets utvikling, noe jeg tolker ut i fra Drugli som sier at dette er viktige nøkkelord for å skape gode og nødvendige relasjoner til barnet. Vise tillit, være anerkjennende og bekræftende, samt støtte barnet i sine utforskninger og initiativ, vise empati og forståelse (2017, s. 144).

Vi ansatte i barnehagen har en jobb, men den jobben innebærer at vi skaper et nært og varmt bånd mellom oss og barna. Vi skal være profesjonelle, men vi skal uansett ha et ekte forhold til barna som gjør at vi ikke bare gjør noe fordi vi er nødt, da tror jeg omsorgen i det fort kan forsvinne.

Dette var en uttalelse av informant 1, og dette kan man se i lys av blant annet Tholin basert på Nodding sin teori om naturlig og etisk omsorg. Det er beskrevet at naturlig omsorg kommer i et forhold mellom for eksempel mor og barn, mens etisk omsorg er den som utøves i en profesjonell setting (2013, s. 23). Men som Tholin igjen påpeker er omsorgen i barnehagen også naturlig fordi den fordrer på at de fleste ansatte knytter bånd til de barna som går i barnehagen (2003, s. 64). Jeg mener at dette er det viktig å være bevisst på i arbeid med små barn, og barn generelt. Å være sitt ansvar og sin rolle bevisst, slik som Tholin nevner, er det viktig at de ansatte i barnehagen kan noe om (Tholin 2013, s. 25). Dette fordi barn ofte er i barnehagen i mange timer hver dag, og det er de ansatte i barnehagen som tilbringer mesteparten av dagen med dem. Om man har en holdning til det arbeid man gjør som tilsier at man gjør det man er nødt til å gjøre, så er man ikke sitt ansvar bevisst i forhold til den etiske delen og man arbeider ikke for å skape et bånd til barnet, noe som kan føre til at omsorgen som barnet trenger uteblir.

Informantene nevnte også andre interessante aspekter innenfor omsorgsbegrepet som blant annet ulike former for omsorg, trygghet og trøst. Dette kommer til å bli presentert i delkapittel nedenfor. Alle disse aspektene har informantene trukket frem som viktig i forbindelse med omsorgsbegrepet generelt, men også i lys av ulike rutinesituasjoner.

4.2 Stellesituasjon

4.2.1 Fysisk og psykisk omsorg

Rammeplanen trekker frem ulike former for omsorg, hvor den ene siden handler om barnets behov for fysisk omsorg, inkludert behov for hvile (2017, s. 20). Når jeg spurte om hvordan de arbeidet med omsorgsbegrepet i forbindelse med en stellesituasjon så la informantene vekt på to aspekter ved omsorg, fysisk og psykisk omsorg. Informant 2 forklarer at ved stell så oppstår det en forbindelse mellom disse to aspektene. Man utfører bleieskift hvor man utøver

den rene fysiske omsorgen ved at man tar seg av barnets fysiske behov. Men for at omsorgen skal være fullkommen, handler det i tillegg om å forbinde dette sammen med den psykiske omsorgen. Begge disse omsorgstypene er viktig for barnet i ulike situasjoner i barnehagen (Bae, 2007). Informant 1 forklarer at den psykiske omsorgen består i det du skaper med barnet den tiden du utfører stellet. En stellesituasjon er en veldig sårbar situasjon for barnet, og her er det viktig å være ydmyk, anerkjenn barnets følelser, være interessert i å ha et samspill med barnet som ligger på stellebenken. Dette gjenspeiles i blant annet Bae sin oppfatning hvor hun beskriver at den psykiske delen handler om at barnet opplever støtte, blir tatt på alvor, blir anerkjent og at den voksne er engasjert og interessert (Bae 2007).

Informant 1 nevnte det gode samspillet i forbindelse med den psykiske omsorgen, noe Drugli også beskriver som viktig. Hun mener at samspill med de voksne er det viktigste for de aller minste barna, og er det som definerer hva barnehagekvalitet for de aller minste er (2017, s. 143). Informant 1 hadde en fin beskrivelse av hva man kan gjøre ut av en stellesituasjon:

I en stellesituasjon arbeider vi utrolig mye med å skape et samspill med barnet. Her kan man for eksempel synge med barnet, ulike telleramser ved og telle tær og tulle litt med barnet. Jeg har fullt fokus på barnet, og bare det å snakke med barnet kan skape en fin og nær stund. Jeg prøver hele tiden å tune meg inn på barnet og spille på barnets handlinger og initiativer. Det handler mye om å være til stede her og nå, et varmt smil, øyne som ser.

Dette kan man forstå i lys av Drugli som beskriver at de voksne er nødt til å gå inn i nære relasjoner med barna i barnehagen, og er nødt til å reagere på barnets uttrykk, behov og ønsker på en hensiktsmessig måte (2017, s. 143). Det er også viktig at man møter barnet med innlevelse, åpenhet, lytte til barnet, snakke med barnet, spørre og bekrefte. På denne måten vil barnet ha mulighet til å komme med innspill i det samspillet som foregår. De minste barna trenger å ha en voksen samspillspartner med seg i løpet av ulike situasjoner i barnehagen (2017, s. 143).

Det er også en utfordring i forbindelse med dette som jeg gjennom egen erfaring vil trekke frem, og som begge mine informanter trakk frem; tiden.

I en hverdag kan det være vanskelig å ha god nok tid i en stellesituasjon, og dette er noe vi arbeider med å gjøre oss bevisste på. Vi prøver å bruke god tid, men det er ikke alltid det er mulig å bruke like lang tid hver gang, men da er kvaliteten på det

samspeillet som skjer enda viktigere. Her må vi gjøre det beste ut av den tiden vi har og man kan få til en god omsorgssituasjon og et fint og nært samspill på kort tid også. Man må være til stede i de øyeblikkene som er der, man må ha hodet sitt og hjerte sitt på plass, for kvalitet er en ferskvare og det kan vi aldri stoppe og arbeide med.

Siste del av dette sitatet er fremhevet flere ganger gjennom denne oppgaven, fordi det gir et fint bilde av en barnehagelærer som er reflektert i sitt arbeid med de yngste barna i barnehagen. Informant 2 beskrev sitt syn på utfordringen og hadde gjort seg refleksjoner rundt hvordan man kan se på det fra ulike sider. Rutinesituasjoner kan ofte bli sett på som noe man må gjennom for å nå et mål, for eksempel tørr bleie, eller at barnet skal legge seg snart, og noe man ikke ønsket eller hadde mulighet til å bruke så mye tid på i løpet av en dag (Haugen, 1998, s. 105). Om man tenker slik så glemmer man å se potensialet i de ulike rutinesituasjonene. Rutinesituasjonene bør være preget av god kvalitet, og her kommer de ansatte rolle inn i bildet (Drugli, 2017, s. 166).

4.3 Bringesituasjon

4.3.1 Trøst

Begge informantene trakk frem gråt og trøst i forbindelse med en bringesituasjon i barnehagen, og forteller at dette er et vanlig aspekt ved en slik overgangssituasjon for barnet. Dette er noe de arbeider med gjennom avdelingsmøter, foreldremøter og personalmøter i barnehagen, samt i her-og-nå situasjonen. Begge informantene trakk frem viktigheten av å lese signaler i en slik situasjon, som er nevnt i kapittel 4.1.

Informant 2 beskrev det slik:

Vi har hele spekteret av barn i en bringesituasjon. Vi har barn som løper inn uten å se seg tilbake, så har vi barn som er helt stille, viser ikke tegn til gråt, men heller ikke tegn til glede. Så har vi barn som setter bakføttene til før de entrer barnehagen og gråter og gråter. Vi er nødt til å kunne møte hvert enkelt av disse barna der de trenger å bli møtt.

Dette kan man tolke ut i fra Klette som skriver at forutsetningene for å kunne trøste et barn, vil basere seg på den voksnes evne til å lese barnets signaler og tolke barnets behov for trøst. Her vil det være viktig og anerkjenne barnet og sette seg inn i barnets situasjon og følelser (2013, s. 28-29). Ut i fra informantens utsagn sett i lys av Klette kan man forstå det slik at det er viktig uansett hvilke signaler barnet gir, om det er gråt, om det er blikk eller kroppsspråk,

trøst er ikke noe som bare skjer i forbindelse med gråt. Ikke alle barn er like tydelige og krever like mye så her er voksenrollen viktig.

Informantene forklarer at de som kommer løpende inn også trenger at noen ser dem, snakker med dem og anerkjenner dem, men de trenger kanskje ikke et fang og sitte i. Samtidig kan de ha andre behov en annen dag, og at det er viktig at de voksne forstår hva barnet trenger her og nå, da dette kan være ulikt fra dag til dag. Alle barn trenger å bli møtt på sine følelser og opplevelser, og trenger noen som kan hjelpe til med og regulere egne følelser (Klette, 2013, s. 28-29). Ut i fra dette kan man få en forståelse av at gjennom en form for trøst vil barnet bli møtt, snakket til og vist en kroppslig nærhet som er tilpasset barnet og barnets behov i øyeblikket. Barnet vil da for en opplevelse av å bli sett, hørt og anerkjent.

Informantene gir uttrykk for at de tydeligste signalene barn gir er gråt. Foss beskriver gråt som noe som oppstår i en situasjon hvor man har det følelsesmessig vanskelig og vondt, og at dette gir uttrykk for følelser som fortvilelse, sorg o.l. (2009, s. 159). Informant 2 viser til at det kan være vonde følelser knyttet opp mot adskillelse fra foreldre, og at dette kan være følelsesmessig vondt for barnet slik at enkelte gråter en del. Her legger informant vekt på voksenrollen og beskriver viktigheten av å gå inn i et trøstende og omsorgsfullt samspill med barnet, noe jeg tolker i lys av Foss som mener at gråt signaliserer et ønske om omsorg, og et ønske av å bli møtt av noen andre som er villig til å lindre gråten (2009, s. 160). Informantene viser en tydelig forståelse av hva gråt signaliserer og ut fra informantens utsagn sett i lys av Foss tolker jeg det slik at gråt er en nødvendig, viktig og kraftfull uttrykksform som signaliserer ulike behov, men man skal samtidig ikke glemme barnets andre signaler som også kan gi uttrykk for hva barnet søker.

Informant 2 legger vekt på at de arbeider med å møte barnet på barnets gråt ved å la barnet ha disse følelsene istedenfor å avlede med noe annet. Dette forstår jeg i lys av Drugli som viser til at det er mange som har tendenser til å ty til ulike avledningsstrategier når et barn gråter, fordi man ønsker å stoppe gråten, noe man ikke bør gjøre før barnet har roet seg og blitt anerkjent på sin opplevelse av situasjonen og de følelsene knyttet til (2017, s. 116).

Når et barn gråter møter vi barnet på gråten, snakker med barnet og anerkjenner at vi forstår at det er vondt at mamma eller pappa drar. Forklare at det er greit å sitte i fanget en stund, eller ha kosen litt ekstra, dette går bra og det finner vi ut av sammen. Når barnet etter hvert er klar til å reise seg og finne på noe annet er dette også greit,

samtidig som vi likevel trygger barnet på at vi er her uansett og du kan alltid komme tilbake.

Informant 1 sin uttalelse kan forstås i lys av Klette sin forklaring om at trøst vil ha en funksjon ved at når man lar barnet ha sine følelser, og får lov til å føle ut disse, vil barnet også komme raskere tilbake til det utforskende samspillet (2013, s. 29). I tillegg kan vi se det i lys av Rosshold som skriver at gjennom den voksnes inntoning på barnets gråt vil barnet oppleve å bli sett, hørt og tatt vare på. Her bruker den voksne kroppen og stemmen for å møte barnets gråt (2010, s. 105-106). Dette kan forstås ved at den voksne er tilstede, snakker med barnet, forklarer, koser og forstår og viser barnet at den voksne anerkjenner barnet.

4.4 Felles

4.4.1 Trygghet

Begge informantene var tydelige på at et av de viktigste aspektene ved omsorg generelt og sett i lys av rutinesituasjoner var trygghet. Informant 1 beskrev det slik:

Trygghet er utgangspunktet for alt, trygghet er utgangspunktet for hvordan kvaliteten på dagen blir, kvaliteten på samspill, om man utforsker, om man har lyst til å spise, om man klarer å sove. Hele hverdagen er avhengige av at barna opplever at man blir ivaretatt og føler at her kan man være trygg, her kan jeg leke, her kan jeg gjøre.

Trygghet og tilknytning vil være utrolig viktig i barnets første leveår, og barnet vil knytte sterke bånd til de voksne i barnehagen (Broberg, Hagström & Broberg, 2014, s. 238). Ut i fra informantens utsagt sett i lys av Broberg, Hagström & Broberg kan man forstå det slik at trygghet blir en slags grunnmur innenfor omsorgsbegrepet og et viktig nøkkelord i arbeid med de minste barna i barnehagen og spesielt i rutine og overgangssituasjoner.

Informantene viser til at de arbeider med at barnet skal føle seg trygg og ivaretatt i situasjoner som stell og bringesituasjon. Her trekker de frem at barna skal bli møtt av noen de er trygge på, har en relasjon til, og noen som går inn i omsorgsfulle relasjoner og samspill med barnet. Tilknytning kan ses på som et emosjonelt bånd barnet har til sine omsorgspersoner over tid (Abrahamsen, 2013, s. 78). Broberg, Hagström & Broberg viser til man ikke trenger å være perfekt for å være en trygghetsperson for barnet, men man må møte hvert enkelte barns behov for blant annet trygghet i tillegg til å være forutsigbar og sensitiv (2014, s. 238-239). I lys av informantene og teori kan man tolke det i den retning at det er viktig for barn og bli møtt i rutine/overgangssituasjoner av noen som er kjent for barnet og som barnet har en tilknytning

og en relasjon til, og en person som er forutsigbar. Informant 1 viser til at de prøver å unngå at vikarer både tar stell eller møter barnet om morgenen da dette vil være en person barnet har utrygg tilknytning til, og vil derfor hverken fungere som en trygghet eller få til å møte barn der barnet trenger det. Hvis det er en ukjent person som møter barnet om morgenen vil heller ikke den voksne fungere som en trygg base som er der når barnet opplever vanskelige følelser eller trygg havn som støtte når barnet er i utforskning, som Torsteinson beskriver som nødvendig for å ha en trygg tilknytning (2011, s. 277-278). Gjennom egne erfaringer har jeg opplevd at dette kan være vanskelig. Dette fordi det kan oppstå mye som gjør at det ikke blir akkurat slik som man ønsker det i barnehagen, noe begge informantene også ga uttrykk for. Det kan for eksempel oppstå sykdom blant personalet og da vil kanskje eneste løsningen være å ha vikar der man helst skulle ønske man slapp, eller det kan oppstå andre situasjoner som gjør det vanskelig å realisere det man tenker er det til barnets beste. I slike situasjoner kan barnet reagere med en atferd som Bowley beskriver som tilknytningsatferd. Dette oppstår når barnet ikke har en tilknytningsperson i nærheten og føler seg utrygg, dette vil blant annet kunne utløse gråt, at barnet søker etter en omsorgsperson eller blikk-kontakt o.l. (Abrahamsen, 2013, s. 79-80).

5.0 Avslutning og oppsummering

Denne bacheloroppgaven har vært en lærerik prosess hvor jeg med utgangspunkt i problemstillingen **Hva legger personalet i begrepet omsorg og hvordan arbeider de med dette gjennom barnehagens rutinesituasjoner?** har gjennomført to intervjuer med dyktige pedagogiske ledere. Jeg har i lys av utvalgt teori drøftet og tolket det materialet jeg har fått, i tillegg til og gjort rede for valg av forskningsmetode for oppgaven.

Det har vært spennende å intervjuer ulike barnehagelærere for å få en merforståelse av mine opplevelser, erfaring og kunnskap på temaet. I forhold til problemstillingen kan jeg ikke konkludere med et fasitsvar som kan generaliseres, men jeg har fått en bredere forståelse av omsorg i barnehagen ved refleksjoner og samtaler rundt tema og fordypning i teori. Jeg har fått innblikk i hvordan enkelte barnehager ser på omsorgsbegrepet samt hvordan de arbeider med dette i personalet og i rutinesituasjoner. Samtidig som jeg har gjennom utdanningen lært og tilegnet meg kunnskap om viktigheten av omsorg i møte med de minste barna i barnehagen har jeg også gjort meg ulike erfaringer gjennom praksis. Dette samt fokus i mediebilde har også ledet til ønske om undersøkelse. Her viser jeg til at det innledningsvis ble vist til to

artikler hvor Tholin har beskrevet at omsorg blir skyggelagt, samt en egenskrevet praksisfortelling av en ubehagelig opplevelse i en bringesituasjon.

Begge mine informanter viser god fagforståelse på feltet og gir beskrivelser og refleksjoner som viser at de har en teoretisk forståelse på området som gjenspeiles i teorien og rammeplanen. Det kommer tydelig frem at de bruker kunnskapen sin og reflekterer rundt dette ute i felten når de arbeider. Oppgaven gir et bilde av hvordan man ideelt sett ønsker å ha det i en barnehagehverdag og informantene har begge lagt vekt på mye av det samme. Noe som viser meg at det ligger en slags felles forståelse og tankesett rundt det. Gjennom drøftingen ser man viktigheten av å gå inn i omsorgsfulle relasjoner og samspill med barna. Herav spesielt i ulike rutinesituasjoner som kan være vanskelige og sårbare, samt at barna trenger trygge voksne i slike situasjoner. Å lese barnets signaler kommer igjen flere ganger, hvor viktigheten av dette i møte med de yngste barna kommer tydelig frem. Her bruker barna kroppene sine og de uttrykksmåtene barnet har for å kommunisere. En uttrykksform som ble nevnt er blant annet gråt, og her får man sett viktigheten av trøst i en bringesituasjon, og hvordan informantene aktivt arbeider med disse aspektene. Det kommer tydelig frem at informantene arbeider bevisst med omsorgsbegrepet i stell og bringesituasjon, noe som viser meg at omsorgsbegrepet ikke er glemt, i de barnehagene jeg har vært hos.

Samtidig viser drøftingen et bilde av utfordringer ved hverdagen som ofte setter en stopper for det vi ideelt sett skulle ønske, noe informantene også la vekt på. Dette kan være i forbindelse med ressurser og sykdom. Sykdom er noe som forekommer, og som kan gjøre det vanskelig å ha voksne barnet er trygge på tilgjengelig, noe som kan resultere i vikarer eller nødløsninger som ikke fungerer optimalt. Dette ser vi et eksempel på i praksisfortellingen innledningsvis. Et annet problem kan være i forbindelse med stell, hvor det legges vekt på at de voksne i barnehagen må ta seg god tid og se stell som en potensiell omsorgssituasjon. Dessverre er tiden et kjent problem i barnehagen, om man i tillegg har sykdom blant personalet og man skal skifte bleie på 15 barn kan dette bli sett på som en mer hektisk situasjon enn en omsorgssituasjon.

Jeg ønsker å trekke frem informant 2 sitt utsagn igjen;

Man må være til stede i de øyeblikkene som er der, man må ha hodet sitt og hjerte sitt på plass, for kvalitet er en ferskvare og det kan vi aldri stoppe og arbeide med.

Dette sitatet gir en god forståelse over det jeg anser som noe av det viktigste. Det handler om kvalitet og hvordan man arbeider i de situasjonene man har, og her kommer alle punktene nevnt i drøftinga inn.

Jeg har fått en større forståelse for hvordan ulike barnehager ser på omsorg og arbeider med omsorg knyttet opp mot rutinesituasjoner i barnehagen, og har fått nye refleksjoner og en merforståelse som jeg kommer til og ta med meg videre inn i yrkeslivet. Jeg har lært at man skal se hver situasjon som unik og har fått en større forståelse for viktige aspekter ved omsorg i møte med de yngste barna i barnehagen, spesielt rettet mot rutine og overgangssituasjoner.

6.0 Litteratur

Abrahamsen, G. (2013). En god start i barnehagen: toleranse for avskjed i tårer og tid til det nødvendige. I Haugen, S., Løkken, G. & Røthle, M. (Red.), *Småbarnspedagogikk: Fenomenologiske og estetiske tilnærminger* (2. utg.) (s. 69-84). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Ackermann, C. W. (2017). «Omsorg er et ullent begrep i barnehagesektoren».

Hentet fra: <https://www.utdanningsnytt.no/forste-steg/debatt/2017/omsorg-er-et-ullentbegrep-i-barnehagesektoren/>

Bae, B. (2007). *Å se barnet som subjekt*. Oslo.

Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnehager/artikler/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvenser/id440489/>

Bergsland, M. D., & Jæger, H. (Red.). (2014) *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Brandtzæg, I., Smith, L. & Torsteinson, S. (2011). *Mikroseparasjoner: Tilknytning og behandling*. Bergen: Fagbokforlaget.

Broberg, M., Hagström, B. & Broberg, A. (2014). *Tilknytning i barnehagen: Hva betyr trygghet for lek og læring?* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Drugli, M. B. (2017). *Liten i barnehagen* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Forskrift om rammeplanen for barnehagen. (2017).

Hentet fra: <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>

Foss, E. (2009). *Den omsorgsfulle væremåte*.

Hentet fra:

http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/6209/Dr.Thesis_Else%20Foss.pdf?se

- Greve, A. (2014). De yngste barna i barnehagen. I Bergsland, M. & Jæger, H. (red.). (2014). *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s. 123-128). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Haugen, S. (1998). *Omsorg og pedagogikk: kvalitet i barnehagetilbod for små barn*. Gjøvik: Det norske samlaget.
- Klette, T. (2013). I Foss, E., & Lillemyr, O. *Til barnas beste: Veier til omsorg og lek, læring og danning*. (s. 14-34). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lillemyr, O.L. (2013). Læring i barnehagen. I Foss, E., & Lillemyr, O. *Til barnas beste: Veier til omsorg og lek, læring og danning*. (s. 126-144). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lovdata (2010). *Lov om barnehager*.
Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Løkken, G. & Søbstad, F. (2013) *Observasjon og intervju i barnehagen*. (4 utg.) Oslo: Universitetsforl.
- Nome, D. Ø. (2018). De yngste barna – medvirkning og danning. I Glaser, V., Størksen, I. & Drugli, M. B. (Red.). *Utvikling, lek og læring i barnehagen. Forskning og praksis*. (2.utg.). (s. 523-534). Bergen: Fagbokforl.
- Rossholt, N. (2010). *Gråtens mange ansikter*.
Hentet fra: <https://uit.no/Content/355205/cache=20132910103614/nse-2010-2-3-Rossholt.pdf>
- Skålid, J. O. (2011). *Omsorgen blir borte*.
Hentet fra: <https://forskning.no/barn-og-ungdom-partner-skole-og-utdanning/omsorgen-blir-borte/740540>
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. (4. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Tholin, K. R. (2003). *Etisk omsorg i barnehagen og skolen*. Oslo: Abstrakt forl.

Tholin, K. R. (2018). Omsorg usynliggjøres og trenger en tydeligere posisjon. I Glaser, V., Moen, K. H., Mørreaunet, S. & Søbstad, F. (Red.), *Barnehagens grunnsteiner: Formålet med barnehagen*. (2.Utg). (s. 59-69). Oslo: Universitetsforl.

Tholin, K. R. (2013). *Omsorg i barnehagen*. Bergen: Fagbokforl.

7.0 Vedlegg

7.1 Samtykkeskjema

Navn: Vilde Kongsrud Flåtten

Nummer: 908 58 938

Informasjonsskriv til informanten

Vi har vært i kontakt og snakket om din deltakelse i mitt bachelorprosjekt «Omsorg i møte med de yngste barna i barnehagen». Jeg er svært glad for at du ønsker og bidra, og dine tanker rundt valgt tema er av stor interesse for meg. Målet med dette prosjektet er å sette søkelys på hvordan personalet i barnehagen arbeider med omsorg i forbindelse med ulike rutinesituasjoner i barnehagen.

Mine veiledere i prosjektet er Marit Kanstad og Trude Kristiansen ved Dronning Mauds Minne Høgskole. Arbeidstittlen «Omsorg i møte med de yngste barna i barnehagen» er under bearbeiding, og den kan endres underveis.

De empiriske undersøkelsene dreier seg om ett eller flere dybdeintervju med et utvalg av barnehagelærere. Jeg ønsker og ha med meg en sekretær som skriver ned det vi sier i intervjuet, da det er skjedd endringer i personvernloven og jeg ønsker og ha fullt fokus på selve intervjuet. Alle opplysninger om deg vil oppbevares konfidensielt under prosjektperioden, datamaterialet anonymiseres og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i det publiserte materialet.

Prosjektet skal være ferdig 03.05.2019. Det er frivillig å delta, og du kan når som helst trekke deg fra prosjektet uten å måtte begrunne det.

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien

Signatur og dato

Jeg ser frem mot et godt samarbeid!

Ta kontakt ved spørsmål og kommentarer.

7.2 Intervjuguide

Problemstilling: Hva legger personalet i begrepet *omsorg* og hvordan arbeider de med dette gjennom barnehagens rutinesituasjoner?

Her har jeg valgt ut to rutinesituasjoner som jeg ønsker og ha fokus på; Bringesituasjon, altså når barnet kommer i barnehagen, og stellesituasjon. Dette har jeg valgt for å avgrense temaet til noe konkret.

Informasjon

1. Hvilken bakgrunn har du? Faglig og erfaring.
 - Hvor lenge har du jobbet i barnehage?
 - Hvor lenge har du jobbet som barnehagelærer/pedagogisk leder i barnehage?

2. Hvilken aldersgruppe arbeider du med pr. dags dato?
 - Hvor lenge har du arbeidet på den avdelingen/basen du arbeider nå?

3. Hvor lenge har du til sammen jobbet med de yngste i barnehagen?

Omsorg

4. Hva legger du i begrepet «omsorg»?
 - Hva er viktig innenfor begrepet omsorg rettet mot de yngste i barnehagen?

Viktigheten av omsorg i rutinesituasjoner rettet mot de yngste

Bringesituasjon

5. Hva vil du trekke frem som viktig i forbindelse med omsorg i sammenheng med bringesituasjon?
 - Hvordan arbeides det med omsorg i praksis i forhold til bringesituasjon og hvordan kommer det til uttrykk? Kom gjerne med eksempler

Stellesituasjon

6. Hva vil du trekke frem som viktig i forbindelse med omsorg i sammenheng med stellesituasjon?
 - Hvordan arbeides det med omsorg i praksis i forhold til stellesituasjon og hvordan kommer det til uttrykk? Kom gjerne med eksempler
7. Er dette noe som det jobbes med bevisst i disse praksis-situasjonene eller er det noe som bare gjøres?
8. Hvilke utfordringer møter du på i forhold til å ivareta de minste sitt behov for omsorg i disse rutinesituasjonene?

Organisasjon og pedagogisk tilnærming

9. Hvordan arbeides det med omsorgsbegrepet i forbindelse med personalet?
 - Er det noe som jobbes med aktivt?
 - Er det satt noen pedagogiske mål i forbindelse med dette?